

Sygn. akt II CSK 558/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 10 lipca 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Agnieszka Piotrowska (przewodniczący)

SSN Władysław Pawlak

SSN Krzysztof Pietrzykowski (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Skarbu Państwa - Polskiego Komitetu Normalizacyjnego przeciwko Wydawnictwu A. Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w P.

o zapłatę,

oraz z powództwa wzajemnego Wydawnictwa A. Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w P.

przeciwko Skarbowi Państwa - Polskiemu Komitetowi Normalizacyjnemu

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 10 lipca 2020 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej - pozwanej wzajemnej

od wyroku Sądu Okręgowego w P.

z dnia 16 lutego 2018 r., sygn. akt XV Ca (...),

1. oddała skargę kasacyjną;

2. zasądza od Skarbu Państwa - Polskiego Komitetu Normalizacyjnego na rzecz Wydawnictwa A. Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w P. kwotę 1800 (tysiąc osiemset) złotych tytułem kosztów postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Skarb Państwa - Polski Komitet Normalizacyjny (dalej: PKN) wniósł o zasądzenie od Wydawnictwa A. Sp. z o.o. z siedzibą w P. kwoty 32 315,98 zł z odsetkami ustawowymi oraz kosztów procesu.

Referendarz sądowy Sądu Rejonowego w P. w dniu 19 maja 2014 r. wydał nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym, uwzględniając w całości żądanie pozwu.

Pozwana złożyła sprzeciw od nakazu zapłaty oraz pozew wzajemny z żądaniem zasądzenia od powoda na jej rzecz kwoty 50 000 zł z ustawowymi odsetkami i kosztów procesu.

Sąd Rejonowy wyrokiem z dnia 9 czerwca 2017 r. oddalił powództwo główne i uwzględnił w części powództwo wzajemne. Ustalił, że PKN jest jedynym podmiotem praw autorskich Polskich Norm, w związku z czym jest wyłącznie uprawniony do udzielania zezwolenia na ich wydawanie. W dniu 27 czerwca 1997 r. powód główny oraz poprzednik prawny pozwanej zawarli umowę dotyczącą uprawnienia do wydawania norm w wersji elektronicznej. W umowie tej wskazano, że PKN w miarę możliwości będzie przekazywać poprzednikowi prawnemu pozwanej wersje elektroniczne nowo ustanawianych norm i będzie dostarczać informacje o nowo ustanowionych normach w terminie 14 dni od ich przyjęcia. Na podstawie umowy pozwana sprzedawała na licencji PKN-u program I. składający się z kompletu norm z danego działu uzupełnionego o przepisy prawa oraz serwis internetowy (...).pl, w ramach którego były sprzedawane pojedyncze normy z wszystkich działów. Umowa była czterokrotnie zmieniana. Dnia 29 października 2008 r. powód główny z powołaniem się na art. 68 ust. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych złożył oświadczenie o wypowiedzeniu umowy z dnia 27 czerwca 1997 r. ze skutkiem na dzień 31 grudnia 2009 r. Pozwana zakwestionowała skuteczność wypowiedzenia, powołując się na jego sprzeczność z umową i dobrymi obyczajami kupieckimi. PKN stał jednak na stanowisku, że doszło do skutecznego wypowiedzenia umowy. W związku z tym w styczniu 2010 r. PKN usunął ze swojej strony internetowej informację o współpracy

z pozwaną i zaprzestał dostarczania jej informacji o nowo publikowanych normach oraz nie przekazywał pozwanej bezpłatnych egzemplarzy norm w wersji elektronicznej. Według pozwanej przekazywał przez PKN potencjalnym klientom pozwanej informacji, że kupowanie norm u pozwanej jest działaniem ryzykownym. Nastąpił znaczny wzrost rezygnacji dotychczasowych klientów z zakupu aktualizacji produktów oferowanych przez pozwaną. Pozwem z dnia 26 lipca 2011 r. powód główny wystąpił przeciwko pozwanej do Sądu Okręgowego w P. z żądaniem nakazania jej zaniechania naruszania autorskich praw majątkowych powoda i zaprzestanie wydawania, oferowania sprzedaży oraz sprzedaży Polskich Norm, a także usunięcia ze strony normy.pl informacji o posiadaniu przez pozwaną licencji na wydawanie i sprzedaż produktów normalizacyjnych w formie elektronicznej. Sąd Okręgowy w P. wyrokiem z dnia 25 kwietnia 2013 r. oddalił powództwo ustalwszy, że wypowiedzenie umowy stron przez PKN było bezskuteczne i naruszało dobre obyczaje kupieckie. Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z dnia 26 września 2013 r. oddalił apelację PKN od tego wyroku. Po zakończeniu tego sporu sądowego powód wystawił pozwanej faktury VAT. Pozwana w piśmie z dnia 9 października 2013 r. wezwała powoda głównego do zapłaty kwoty 3 333 500 zł z tytułu naprawienia szkody za bezprawne i niezgodne z umową z dnia 27 czerwca 1997 r. działanie powoda, a pismem z dnia 10 października 2013 r. zwróciła się do niego o podjęcie kroków mających na celu prawidłową realizację umowy łączącej strony. W piśmie z dnia 12 listopada 2013 r. pozwana oświadczyła, że dokonuje potrącenia wierzytelności wzajemnych, tj. wierzytelności PKN z tytułu wynagrodzenia autorskiego z wierzytelnością pozwanej z tytułu odszkodowania.

Sąd Rejonowy podkreślił, że do rozstrzygnięcia sporu najistotniejsze znaczenie miał dowód z pisemnej opinii biegłego z dziedziny ekonomii na okoliczność tego, czy w okresie od dnia 1 stycznia 2010 r. do dnia 31 grudnia 2013 r. doszło do spadku sprzedaży i zysków pozwanej. Powód główny kwestionował tę opinię, w związku z czym biegły wydawał opinie uzupełniające. Sąd Rejonowy doszedł do wniosku, że rzeczywiście istniała objęta oświadczeniem o potrąceniu wierzytelność pozwanej z tytułu szkody w postaci utraconych korzyści, że to oświadczenie było skuteczne i doprowadziło do umorzenia wierzytelności powoda dochodzonej w niniejszym postępowaniu. Kierując się tymi argumentami,

Sąd Rejonowy oddalił powództwo PKN oraz częściowo uwzględnił żądanie wzajemne pozwanej.

Powód główny wniósł apelację od wyroku Sądu Rejonowego.

Sąd Okręgowy w P. wyrokiem z dnia 16 lutego 2018 r. oddalił apelację i zasądził od powoda – pozwanego wzajemnego na rzecz pozwanej – powódki wzajemnej kwotę 3 600 zł tytułem kosztów postępowania apelacyjnego. Nie podzielił zarzutu naruszenia art. 233 k.p.c. przez dokonanie wadliwej oceny, że pozwana wykazała, iż powód informował jej klientów o braku legalnej podstawy do rozpowszechniania przez nią norm powoda oraz wadliwej oceny dowodu z opinii biegłego. Odnosząc się do zarzutu naruszenia art. 328 § 2 k.p.c., przyjął, że podstawą roszczeń pozwanej był art. 417 k.c., strony łączyła bowiem umowa, co do której obowiązywania w sposób wiążący dla rozstrzygnięcia niniejszej sprawy wypowiedział się Sąd Okręgowy w P. w innej sprawie, a jego orzeczenie potwierdził także Sąd Apelacyjny w (...). Podkreślił, że z niezachowania przez powoda głównego należytej staranności wynikała bezprawność jego działania (art. 472 k.c.), której nie uchylał fakt, że ostatecznie Sądy uznały wypowiedzenie za nieskuteczne z uwagi na jego sprzeczność z zasadami współżycia społecznego. Uznał, że brak należytej staranności powoda dotyczył nie tylko działań podjętych w celu wypowiedzenia umowy, ale także działań podjętych już po jej wypowiedzeniu w sytuacji, gdy pozwana od początku podważała jego skuteczność. Wskazał, że nienależyte wykonywanie umowy przez powoda nie było następstwem okoliczności, za które nie ponosił on odpowiedzialności. Zauważył, że zgodnie z art. 471 k.c. wina zobowiązanego została objęta domniemaniem prawnym. Zwrócił uwagę na to, że kwestia istnienia związku przyczynowego pomiędzy działaniami powoda głównego a szkodą pozwanej została w rozstrzygający sposób zanalizowana w opinii biegłego, zaś ocena tych zagadnień niewątpliwie wymagała wiadomości specjalnych. Spostrzegł, że działania powoda wpłynęły na wyniki finansowe pozwanej, zatem istnienie normalnego związku przyczynowego nie budziło najmniejszych wątpliwości. Podzielił stanowisko, że szkoda w postaci utraconych korzyści nie może być całkowicie hipotetyczna, ale musi być wykazana przez poszkodowanego z tak dużym prawdopodobieństwem, iż w świetle doświadczenia życiowego uzasadnia przyjęcie, że rzeczywiście nastąpiła.

Prokuratoria Generalna w imieniu powoda głównego – pozwanego wzajemnego wniosła skargę kasacyjną od wyroku Sądu Okręgowego, zaskarżając ten wyrok w zakresie rozstrzygnięcia o powództwie wzajemnym oraz zarzucając naruszenie przepisów postępowania, mianowicie art. 386 § 2 w związku z 378 § 1 w związku z art. 379 pkt 6 i w związku z art. 17 pkt 4³ k.p.c., art. 386 § 2 w związku z 378 § 1 w związku z art. 379 pkt 6 i w związku z art. 17 pkt 2 k.p.c., art. 365 § 1 i art. 366 w związku z art. 391 § 1 k.p.c., art. 378 § 1 i art. 286 w związku z 391 § 1 k.p.c. oraz art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c., a także naruszenie prawa materialnego, mianowicie art. 60, art. 65 § 1 i 5 k.c., art. 498 § 1 i 2, art. 47 i art. 361 § 1 k.c. oraz art. 471 w związku z art. 472 w związku z art. 355 § 1 i 2 i art. 5 k.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzut naruszenia art. 386 § 2 w związku z 378 § 1 w związku z art. 379 pkt 6 i w związku art. 17 pkt 4³ k.p.c. dotyczy ich niezastosowania oraz zaniechania uchylenia wyroku Sądu I instancji, pomimo, że roszczenia dochodzone pozwem wzajemnym, wywodzone były z art. 14 ust. 1 w związku z ust. 2 pkt 4 i art. 18 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (jedn. tekst: Dz.U. z 2019 r. poz. 1010 ze zm.), a tym samym sprawę w pierwszej instancji, bez względu na wartość przedmiotu sporu, powinien rozpoznać Sąd Okręgowy. Należy jednak podkreślić, że w pozwie wzajemnym wskazano na podstawę dochodzonego roszczenia przepisy o odpowiedzialności odszkodowawczej, a jedynie ubocznie wspomniano, że „powyższe działania należy także ocenić jako czyny nieuczciwej konkurencji”. Trzeba też dodać, że na żadnym etapie sprawa nie była rozpoznawana z punktu widzenia przepisów o nieuczciwej konkurencji.

Zarzut naruszenia art. 386 § 2 w związku z 378 § 1 w związku z art. 379 pkt 6 i w związku z art. 17 pkt 2 k.p.c. dotyczy ich niezastosowania oraz zaniechanie uchylenia wyroku Sądu I instancji, pomimo że roszczenia dochodzone pozwem wzajemnym wywodzone były z twierdzeń w przedmiocie niewykonania i niewłaściwego wykonywania umowy licencyjnej, dotyczącej utworów objętych prawami autorskimi, a tym samym sprawę w pierwszej instancji, bez względu na

wartość przedmiotu sporu, powinien rozpoznać Sąd Okręgowy. Zarzut ten jest nietrafny z przyczyn wskazanych wyżej.

Zarzut naruszenia art. 365 § 1 i art. 366 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. dotyczy uznania, że ocena prawna wyrażona w uzasadnieniu orzeczenia wydanego w innej sprawie wiąże w niniejszym postępowaniu, oraz błędnej wykładni orzeczeń wydanych w innej sprawie przez przyjęcie, iż rozstrzygają one o istnieniu pomiędzy stronami umowy i nieważności jej wypowiedzenia, podczas gdy wypowiedzenie nie było nieważne (art. 58 § 3 k.p.c.), ale nieskuteczne w świetle zasad współżycia społecznego (art. 5 k.c.), a ocena w tym przedmiocie została dokonana w konkretnych okolicznościach sprawy, w kontekście dochodzonych w niej roszczeń strony skarżącej. Natomiast zarzut naruszenia art. 60, art. 65 § 1 i 5 k.c. dotyczy ich niewłaściwego niezastosowania i pominięcia, że na skutek oświadczenia woli złożonego przez PKN w piśmie z dnia 29 października 2008 r. doszło do rozwiązania łączącej strony umowy, jak również uznania, że ocena sprzeczności wypowiedzenia z zasadami współżycia społecznego ma charakter trwały i pozwala uznać wypowiedzenie za czynność nieważną lub nieistniejącą. Zarzuty te wiążą się z wypowiedziami zamieszczonymi w wyrokach Sądu Okręgowego w P. z dnia 2013 r., XII C (...) i Sądu Apelacyjnego w (...) z dnia 26 września 2013 r., I ACa (...), a także w postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 20 sierpnia 2014 r., II CSK 76/14. Sąd Okręgowy przyjął, że powód nie wypowiedział skutecznie umowy ze względu na naruszenie dobrych obyczajów kupieckich. Sąd Apelacyjny wyjaśnił natomiast, że Sąd Okręgowy błędnie wskazał, iż wypowiedzenie umowy było bezskuteczne, było ono bowiem nieważne jako sprzeczne z zasadami współżycia społecznego (art. 58 § 2 k.c.). Z kolei Sąd Najwyższy, odmawiając przyjęcia do rozpoznania skargi kasacyjnej od wspomnianego wyroku Sądu Apelacyjnego, uznał, że relacje zachodzące między art. 58 k.c. i art. 5 k.c. zostały wyjaśnione w wyrokach Sądu Najwyższego z dnia 9 stycznia 2004 r., IV CK 338/02 (niepubl.) i z dnia 5 marca 2002 r., I CKN 934/00 (niepubl.). Zaznaczył też, że zaskarżony wyrok Sądu Apelacyjnego został w istocie wydany w następstwie oceny w płaszczyźnie art. 5 k.c., zatem w zgodzie z prezentowanym w skardze kasacyjnej poglądem, że „ocena czynności ingerujących w istniejące już stosunki prawne może być dokonywana

tylko w oparciu o art. 5 k.c.". Należy w związku z tym przypomnieć, że według wyroku Sądu Najwyższego z dnia 9 stycznia 2004 r., IV CK 338/02, art. 5 k.c. dotyczy sytuacji, gdy stosunek prawny już istnieje i istniejące uprawnienie wchodzące w jego skład jest ważne, a tylko w trakcie trwania tego stosunku zaszły takie nowe okoliczności, które w świetle zasad współżycia społecznego przeciwstawiają się dochodzeniu uprawnienia tak długo, dopóki te okoliczności będą trwałe. Natomiast sytuacja, w której czynność prawna dotknięta jest nieważnością od samego początku ze względu na to, że treść tej czynności pozostaje sprzeczna z zasadami współżycia społecznego, uregulowana jest w art. 58 § 2 k.c. Zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 5 marca 2002 r., I CKN 934/00, art. 5 k.c. dotyczy sytuacji, gdy stosunek prawny już istnieje i istniejące uprawnienie wchodzące w skład jego treści jest ważne, ale w trakcie trwania tego stosunku prawnego zaszły takie nowe okoliczności, które w świetle zasad współżycia społecznego przeciwstawiają się dochodzeniu uprawnienia tak długo, dopóki będą trwałe te okoliczności. Artykuł 58 § 1 i 2 k.c. dotyczy sprzeczności czynności prawnej z ustawą albo mającą na celu obejście ustawy, bądź też jej sprzeczności z zasadami współżycia. Obejmuje on takie sytuacje, gdy czynność prawna już w chwili rodzenia się stosunku prawnego dotknięta jest tymi wadliwościami. Nie kwestionując trafności poglądów przytoczonych we wspomnianych wyrokach, należy podkreślić, że przedmiotem oceny była zgodność z zasadami współżycia społecznego wypowiedzenia umowy z dnia 27 czerwca 1997 r., a ściślej: umownego stosunku prawnego (zob. art. 365¹ k.c.). Takie wypowiedzenie ma podwójną naturę prawną: z jednej strony jest prawem podmiotowym (uprawnieniem) kształtującym, a z drugiej – jednostronną czynnością prawną. Jeżeli zatem zostanie ono uznane za sprzeczne z zasadami współżycia społecznego, dochodzi do zbiegu norm prawnych zamieszczonych w art. 5 k.c. i w art. 58 § 2 k.c. Obie normy zawierają sankcję, jednakże sankcja przewidziana w art. 58 § 2 k.c. jest surowsza. Sąd Najwyższy stwierdził w wyroku z dnia 23 stycznia 1998 r., I CKN 432/97 (niepubl.), że oparcie powództwa na treści art. 58 § 2 k.c., przyjmującego za podstawę nieważności czynności prawnej jej sprzeczność z zasadami współżycia społecznego, wyklucza przy ocenie zgodności czynności prawnej z tymi zasadami zastosowanie art. 5 k.c. W konkluzji należy

zatem przyjąć, że jeżeli w okolicznościach danej sprawy wypowiedzenie umownego stosunku prawnego zostanie ocenione jako sprzeczne z zasadami współżycia społecznego, art. 58 § 2 k.c. wyłącza zastosowanie art. 5 k.c. na zasadzie *lex specialis derogat legi generali*.

Zarzut naruszenia art. 378 § 1 i art. 286 w związku z 391 § 1 k.p.c. dotyczy braku merytorycznego rozpoznania zarzutów apelacyjnych w przedmiocie dokonanej przez Sąd Rejonowy nienależytej oceny opinii biegłego sądowego i uznanie, że trafności tych zarzutów „Sąd nie może jednak zweryfikować, bowiem nie posiada wiadomości specjalnych”, jak również zaniechania zasięgnięcia w tym przedmiocie dodatkowej opinii tego samego lub innego biegłego. Zapewne przytoczone sformułowanie w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku jest niefortunne, jednakże nie świadczy ono o niedokonaniu przez Sąd Apelacyjny merytorycznej oceny opinii biegłego, zwłaszcza w kontekście istnienia normalnego związku przyczynowego. Zgodnie z art. 286 k.p.c., sąd może, a więc nie musi, zażądać ustnego lub pisemnego uzupełnienia opinii lub jej wyjaśnienia, a także dodatkowej opinii od tych samych lub innych biegłych. Zresztą w postępowaniu przed Sądem Okręgowym opinia biegłego była kilkakrotnie uzupełniana. W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że sąd ma obowiązek dopuszczenia dowodu z opinii dalszych biegłych, jeżeli zachodzi taka potrzeba, a więc w szczególności wtedy, gdy przeprowadzona już opinia zawiera istotne luki, jest nieprzekonująca, niekompletna, pomija lub wadliwie przedstawia istotne okoliczności, nie odpowiada na postawione tezy dowodowe, jest niejasna, nienależycie uzasadniona lub nieweryfikowalna. Sąd nie jest zobowiązany dopuścić dowód z opinii kolejnego biegłego czy też opinii instytutu tylko z tej przyczyny, że dotychczasowa opinia była dla strony niekorzystna (zob. np. wyrok z dnia 13 stycznia 2016 r., V CSK 262/15, niepubl.).

Zarzut naruszenia art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. dotyczy sporządzenia uzasadnienia wyroku, w którym Sąd, przyjmując za podstawę rozstrzygnięcia „art. 417 k.c.”, wskazuje na „bezprawność działania powoda”, która wynikała „z niezachowania przez niego należytej staranności” i nie wyjaśnia, jakie konkretnie działania powoda były bezprawne lub niestaranne i w jaki sposób powód winien się był zachować działając z wymaganą starannością. Zarzut ten jest

nietrafny. Po pierwsze, art. 417 k.c. został powołany omyłkowo w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, a z kontekstu całej wypowiedzi wynika, że oczywiście chodziło o art. 471 k.c. Po drugie, Sąd Apelacyjny wyczerpująco i przekonywająco wyjaśnił, dlaczego zachowanie powoda głównego uznał za bezprawne i niestaranne.

Zarzut naruszenia art. 498 § 1 i 2, art. 47 i art. 361 § 1 k.c. dotyczy ich niewłaściwego zastosowania nieuwzględniającego okoliczności, że w adekwatnym związku przyczynowym z dokonaniem przez PKN wypowiedzeniem umowy pozostawały tylko ewentualne straty za 2010 rok, w wysokości ustalonej przez biegłego na kwotę 104 915,23 zł, natomiast niesporna wierzytelność Skarbu Państwa z tytułu wynagrodzenia licencyjnego, z której dokonano potrącenia, wynosiła 708 508,49 zł, w konsekwencji czego brak było podstaw do oddalenia powództwa głównego i uwzględnienia powództwa wzajemnego. Zarzut ten ma charakter wtórny do wcześniejszych zarzutów i opiera się na nietrafnym założeniu, jakoby łącząca strony umowa wygasła z końcem 2010 r.

Zarzut naruszenia art. 471 w związku z art. 472 w związku z art. 355 § 1 i 2 i art. 5 k.c. polega na ich niewłaściwym zastosowaniu przez uznanie, że PKN nie wykonał umowy licencyjnej, a usprawiedliwione działania autora zmierzające do ochrony przysługujących mu praw stanowiły zawinione niewykonywanie umowy. Po pierwsze, zarzut ten stanowi wyłącznie polemikę z przekonywającymi ocenami dokonanymi przez Sądy *meriti*. Po drugie, należy przypomnieć, że powód główny nie obalił zamieszczonego w art. 471 k.c. domniemania winy. Po trzecie, zarzut opiera się na nietrafnym (zob. wyżej) założeniu, że umowa stron wygasła na skutek jej wypowiedzenia przez powoda głównego.

Z przedstawionych powodów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł, jak w sentencji.